

20 YANVAR ÜMUMXALQ HÜZN GÜNÜDÜR

20 Yanvar - tarixin sınaq məqamı

Azərbaycan qədim dövlətdir və öz varlığını dənə-dənə sübut edib. Elə millət var ki, hansı isə güclü bir dövlətin himayəsinə sığınib, ağacın gövdəsində göbək kimi mövcudluğunu davam etdirir. Ancaq Azərbaycan məhz tarixdə qədim köklü-budaqlı bir ağac kimi, kimə isə sığınmadığı üçün tez-tez sınağa çəkilmiş olub. Bəzən o, dadlı, şirin tikə kimi nəhəng dövlətlərin çəkisə meydanına çevrilib, bəzən bərkətli torpaqlarına, zəngin sərvətlərinə görə yadellilərin işğalına məruz qalıb.

Azərbaycan tarixinin şərəfli və qürur duyulacaq səhifələri çoxdur. 20 Yanvar da onlardan biridir. Məhz həmin gün Azərbaycanın müstəqilliyinin bərpasının ilk addımını atdı. Cavabında isə İmperiya ordusu tərəfindən qan gölündə boğuldu. Ulu öndər Heydər Əliyev 1998-ci ildə Şəhidlər Xiyabanında etdiyi çıxış zamanı həmin günə belə qiymət vermişdi: "O, ayrı-ayrı insanlara edilən qəsd, təcavüz deyildi, bu, bütün Azərbaycan xalqına, Azərbaycan millətinə, Azərbaycan ölkəsinə edilən hərbi təcavüz idi və bizim xalqımıza qarşı soyqırım idi. Bu təcavüz nəticəsində həlak olanlar xalq qəhrəmanlarıdır, onlar millətimizin qəhrəmanlarıdır. Onların həlak olması bizim üçün, xalqımız üçün, sizlər üçün, ailə üzvləri üçün böyük itkidir, faciədir. Ancaq eyni zamanda onların şəhid olması xalqımızın qəhrəmanlıq rəmzidir. Onların şəhid olması zamanı tökülən qan bütün xalqımızın qanıdır. O qanın hər damcısında bizim xalqımızın qürdri var, xalqımızın qəhrəmanlığı var, xalqımızın milli azadlığı, müstəqillik arzuları vardır. O gecə tökülən qanlar müqəddəs qanlardır. Onlar bizim xalqımızın əsrlər boyu milli azadlığı, müstəqillik uğrunda tökdüyü qanlara qovuşmuş qanlardır, o gecə tökülən qanlar Azərbaycanın müstəqilliyini nümayiş etdirən milli bayrağımızın üstündəki qandır". Həqiqətən də, dinc sakinlərin qətlə yetirilməsi, yüzlərlə insanın müxtəlif dərəcəli xəsarət alması, ömürlük şikəst olması, illər sonra aldığı yaradan dünyasını dəyişməsi 20 Yanvar hadisəsinin qanlı İmperiyası bəlkə də qanlı hərbi cinayəti sırasına daxil etdi. Bir həqiqət də vardır ki, hadisənin vurğulanmalı olan başqa və daha əhəmiyyətli məqamı nisbətən arxa planda idi. **Həmin ərsəfdə, xüsusilə həmin gecədə lider yox idi, xalq çaşqınlıq içində idi.** Qəribədir ki, illər sonra hələ də şərhçilər, şəhidlər həmin məqamın çaşqınlığına bir açıqlama verməkdə çətinlik çəkirlər. Düzdür, ayrı-ayrı dəstələrin inandığı, arxası ilə gedə biləcəyi şəxslər var idi, ancaq söhbət məhz bütün millətə öz arxası ilə apara biləcək bir şəxsiyyətdən gedir ki, millət də məhz onun yolğunun əziyyəti nə çəkirdi, öz hərəkətlərində, ideyalarında pərəkəndəlik yaşayırdı. Təəssüf və böyük ürok ağrısı ilə qeyd etmək lazımdır ki, belə bir Lider faciə baş verəndən sonra öne çıxmıyan oldu. İllərdir millətinin ayrı salınan, özü də ciddi təzyiqlərə məruz qalan Heydər Əliyev öz şəxsi problemlərini bir kənara qoyaraq məhz millətinin yanında durmaq üçün ayağa qalxdı. Əlbəttə, o vaxta qədər artıq Heydər Əliyev 1969-1982-ci illərdə təqribən 13 il ərzində Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, daha sonra isə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü, Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olmuşdu və bütün bu illər ərzində Azərbaycanın çiçəklənməsində, Sovetlər Birliyində 15 respublika arasında şərəfli bir yer tutmasında istisna rol oynamışdı. **Heydər Əliyevin məhz 20 Yanvarda öz millətinin yanında olması, onun axan qanına sahib çıxması, günahkara səsinə qaldırın, onun cəzalanmasını tələb etməsi Ümummilli Liderin əvəzolunmaz siyasi portretini çəkdi!**

Azərbaycanın tarixi çox qədim və keşməkeşlidir, bu tarixdə çox əhəmiyyətli bir fakt daim ön planda tutulmalı və vurğulanmalıdır. Millət məhz bir Liderdən başqasına əmanət olaraq ötürülməlidir. Keçirdikdə boşluqlar yarananda millət böyük zərər çəkir, hətta məhvlə üz-üzə qala bilər. Qədimdən başlayan bu ənənə Şah İsmayıldan, Cavad Xandan və daha neçə Liderdən keçərək Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin sirində Şərqdə ilk Demokratik Respublikanın qurulmasına səbəb olmuşdu. Azərbaycanın çox qısa sürən bu intibah dövründən sonra gələn Sovet İmperiyasının məqsədi milləti Liderlərsiz qoymaq idi. Stalin rejiminin əksər ziyalıları repressiyaya məruz qoyulmuş xalqı daha çox çaşqınlığa, ümitsizliyə salmışdı. Təsədüfi deyil ki, həmin vaxtlar məhz millətin öndə duran şəxsiyyətləri, mütəfəkkirləri xalq düşməni elan edilirdi. Həqiqət isə bu idi ki, o şəxslər əslində millətin Lideri, düşüncə başı olduqlarına görə, İmperiyanın düşməni idilər. 20 Yanvar məhz bu düşmənciliyin növbəti təzahürü idi.

Bəli, bir millətin maddi və mənəvi sərvətini yağmalamaq, onun şəxsiyyətinə dil uzatmaq hətta tarixin səhifələrindən silinməkdir üçün əvvəlcə onun Liderini uzaqlaşdırmaq lazımdır. İmperiyaya da məhz bu cür hərəkət etdi. Artıq tarixə çevrilmiş həmin günlərə baxanda, bu fakt açıq-əşkar görünür. Heydər Əliyevin siyasi arenadan getməsi ilə Azərbaycanın milli heysiyyəti və əraziyi eyni anda təcavüzə məruz qaldı. Nəhayət, proseslər öz pik heddinə çatdı və 1990-cı il yanvarın 19-u gecəsi Qızıl ordu Azərbaycan paytaxtına yeridildi, fəvqəladə vəziyyət elan edilərək günahsız dinc sakinlər gülləbaran edildi, görünməmiş bir qırğın törədildi.

Bu, sadə bir əməliyyat deyildi. Əhalinin xəbəri olmadan ölkədə fəvqəladə vəziyyət elan olunmuşdu. İnsanları ümumiyyətlə məlumatsız qoymaq, qorxuya salmaq məqsədi ilə axşam saatlarında ölkənin yeganə televiziyaşın enerji bloku partladılmışdı. Dəhşətli bir haldır ki, həmin gecə ölkənin paytaxtında baş verənları Azadlıq Radiosundan və helikopterlərdən atılmış vərəqlərdən xəbər tuta bilməmişdilər. Əməliyyatın xüsusi hazırlanmasının daha bir göstəricisi isə şəhərə beş istiqamətdən ordunun yeridilməsi olmuşdu. Şəhərə daxil olan nizamlı qoşun əhalini hər cür üsulla qətlə yetirmişdilər: tanklar yollarıdakı avtomobilləri və hətta təcili yardım maşınlarını əzərək barrikadalarından keçmiş, yaralıları yardım göstərən həkmləri atəşə tutmuş, qaçan adamları güllə yağışına tutmuş, yaralıları süngüləyib güllələmişdilər, hətta dinc sakinlərə dolu avtomobillər da gülləbaran edilmişdir. Tarixi məlumatlara əsaslanaraq tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, "SSRİ tarixində ilk dəfə idi ki, Sovet Silahlı Qüvvələri Sovet şəhərinə - Bakıya hərbi müdaxilə etdilər. Bu, həm Azərbaycan, həm də Sovet İttifaqı üçün böyük faciə oldu. Ordu hissələri cəmi bir neçə saat ərzində şəhəri tam nəzarətə aldı və Moskvanın hakimiyyəti bərpa edildi. Lakin Moskva məhz elə 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycanı itirdi". Lakin bir faktı vurğulamaq lazımdır. Belə ki, Bakıda ayağa qalxan əhali Sovet rəhbərliyindən ədalətli qərar gözləyirdilər. Əslində, rəhbərlik anlayırdı ki, Azərbaycan qarşı qurduğu xain plana xalq sərbəst reaksiyaya verəcək və bu etirazlar daha da böyüyəcək. Bu səbəbdən, "ədalətli qərar" kimi bəri başdan xalqı qan gölündə boğub qorxutmaq oldu. Məlumatlara əsasən, "Fəvqəladə vəziyyətin təbii əhaliyə elan olunmadığı hərbi qulluqlar 82 nəfər amansızcasına qətlə yetirmiş, 20 nəfəri ölümcül yaralamışdı. Fəvqəladə vəziyyət elan edildikdən sonra isə yanvarın 20-də və sonrakı günlərdə Bakı şəhərində 21 nəfər öldürülmüşdü. Fəvqəladə vəziyyətin elan olunmadığı rayonlarda - yanvarın 25-də Neftçalıda və yanvarın 26-da Lenkərandə daha 8 nəfər qətlə yetirilmişdir". Ümumilikdə isə, qoşunların qanunsuz yeridilməsi nəticəsində Bakıda və Azərbaycan rayonlarında 146 nəfər öldürüldü, 744 nəfər yaralandı, 841 nəfər qanunsuz həbs olundu; hərbi qulluqlar tərəfindən 200 ev və mənzil, 80 avtomobil, o cümlədən təcili yardım maşınları, yandırıcı güllənin törətdiyi yanğın nəticəsində dövlət əmlakı və şəxsi əmlak məhv

edildi. Həlak olanların arasında qadınlar, uşaqlar və qocalar, həmçinin təcili yardım işçiləri və milis nəfərləri var idi. Sonradan araşdırmalar apararaq Moskvadakı "Şit" ("Qalxan") adlı müstəqil hərbi qrup belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, Sovet ordusu sovet şəhərinin sakinlərinə qarşı əsl müharibə aparıb və buna görə əməliyyata rəhbərlik edənlər məhkəməyə verilməlidir.

Biz bu hadisəyə təsadüfən pik nöqtə demədik. Bundan sonra proseslər ənənə xətt üzrə getməli idi - gözü qorxudulmuş bir xalqın susdurulması çətin olmayacaqdı. Lideri olmayan, sakinləri sorğu-sualsız qətlə yetirilən bir millətdən nə gözləmək olardı ki? Ancaq gözlənilən kimi olmadı. Məhz belə bir ağır məqamda Heydər Əliyev ayağa qalxdı! Qırğın gününün sabahı Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyinə gəlməklə o, sadəcə bir söz demiş oldu:

"Azərbaycan tək deyil! Mən varam!" Məhz bu gəlişə ilə Heydər Əliyev ümummilli liderin necə olduğunu aydın şəkildə göstərdi. Nümayəndəlikdəki çıxışının əvvəlində o deyir: "Geniş infarkt keçirmişəm. Xəstəliyimlə əlaqədar iki ildən artıqdır ki, pənsiyadayam. Azərbaycanı tərk etdiyim 1982-ci ilin dekabrından keçən müddətdə bu gün ilk dəfədir ki, Azərbaycan SSR-in Moskvadakı daimi nümayəndəliyinin astanasına qədəm qoyuram. Mən baş verməmiş hadisələr haqqında dünən xəbər tutmuşam və təbii ki, bu hadisəyə laqeyd qala bilməzdim. ... Hazırda başqa imkan olmadıq üçün təəssüf hissi keçirirəm". Cəmi 2-3 cümlədə Heydər Əliyev millətinin ayrı düşmüş bir Lideri təsvir edir və öz xəstəliyinə baxmayaraq millətinin təhlükəli vəziyyətinə laqeyd qala bilmədiyini vurğulayır. Onun belə bir girişlə öz bəyanatını başlaması həm də əhəmiyyətli bir məqamı ön plana çəkirdi: **Lider və millət bir-birindən ayrı düşəndə hər ikisi zəifləyir.**

Bəyanatdan belə məlum olur ki, iki il ərzində Heydər Əliyev hadisələri çox diqqətlə və ürəkəğrılı ilə izləyirmiş. Bəli, millət bilərəkdən bu qırğına doğru sürüklənmişdi, onun sabitliyini pozmaq, ərazilərini mənimləmək, varlığını silmək üçün millətin öz içində sanki bir özünlü-məhv proqramı işə salınmışdı. 20 Yanvarın faciəsi yalnız qırğının törənməsində, insanların öldürülməsində deyildi. Daha dəhşətli olan respublikanın başında duran şəxsin xalqı birləşdirmək gücü və idarəetmə qabiliyyəti, intellekti yox idi. Xalqdan çox uzaq, sərbəst, təsadüfi bir şəxs idi. Axi Lider məhz öz milləti ilə bütöv, vəhdət halında olan şəxsdir, onunla öz arasında dərin uçurum yaradan yox. Heydər Əliyev bunu öz bəyanatında çox gözəl vurğulayır. **Məhz millətinin tanıyan Lider onun problemləri, narahatlığını düzgün dərk edib dəyərləndirə bilir və onun həllinə öz millətinin heysiyyətini, təhlükəsizliyini, gələcəyini nəzərə alır.** Heydər Əliyev uzun illər Azərbaycana rəhbərlik etmişdi, xalqın arasında olmuşdu, onun ruhunu tanıyırdı və onu dinləməyə bacarırdı. Məhz buna görə idi ki, millət də onu dinləyirdi. O bilirdi, əmin idi ki, Lider xalqını anlamaq, onun tələbini, etirazını, baş verə biləcək təhlükənin səbəblərini əvvəlcədən dərk etməlidir ki, vəziyyət gərginləşməsin. **20 Yanvar hadisəsi - bu qanlı gecə hər iki qüvvəni düşməyə qarşı, ucalmaq və məhv olmamaq üçün birləşməyə çağırırdı, daha doğrusu, belə bir zərurətin yetişdiyini göstərdi.**

Qeyd etmək lazımdır ki, həmin vaxtlar öz bəyanatı ilə Heydər Əliyev vətəndən uzaqda olsa da, onun ayrılmaz hissəsi olduğunu bəyan etmiş oldu. Bəli, o günün bütün millət, bütün Azərbaycan matəm içində idi, ancaq sinməmişdi. Çünki ən məsuliyyətli məqamda qolundan tutan güclü bir əl olmuşdu. Bundan sonrası isə artıq zamanın hökmünə bağlı idi. Düzdür, Azərbaycanın özündə hələ də Liderlik baxımından ciddi problemlər yaşanmaqda idi, müharibə gərdirdi və bu gün özünlü milli qəhrəman elan etmiş bir kəs sabah silahi öz millətinə qarşı çevirə bilərdi. Bütün bunlar millətin güvənini, inamını yenidən sarımtımağa başlamışdı. Azərbaycan xalqı ciddi təhlükədə idi və Heydər Əliyev bunu gözəl dərk edirdi. Bu səbəbdən o, çox keçmədən 1990-cı ilin iyulunda Azərbaycana qayıtdı. Bu Azərbaycan millətinə arxa durmaq üçün

ŞƏHİDLƏR

(Poemadan bir parça)

Qatıl gülləsinə qurban gedərkən
Gözünü sabaha dikdi şəhidlər;
Üçrəngli bayrağı öz qanlarıyla
Vətən torpağına çəkdi şəhidlər.

Zalim öyünməsin zülmləriylə, —
Min bir bəhtaniyla, min bir şəriylə;
Həqiqət uğrunda ölümləriylə
Ölümü kamına çəkdi şəhidlər.

O şənbə gecəsi, o qətl günü, —
Mümkünə döndərdik
çox namümkünü;
Xalqın qəlbindəki qorxu mülkünə
O gecə dağdıb sökdü şəhidlər.

Tarixi yaşadıb diləyimizdə,
Bir yumruğa döndükdü o gecə biz də;
Yıxıb köləliyi üreyimizdə
Cəsarət mülkünə tikdi şəhidlər.

...İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millət millət olur xeyri, şəriylə;
Torpağın bağrına cəsədləriylə
Azadlıq tumunu əkdü şəhidlər.

Bəxtiyar VAHABZADƏ.

sımasını açıb göstərdi. 20 Yanvar bir hadisə kimi olub bitmədi, tarixin bir səhifəsi kimi çevrilmədi, əksinə, bir zərəbin olub işıqlı və qarantlı insanları, cəsuru və qorxağı, fədaiyi və xaini bir-birindən fərqləndirdi, kimin kim olduğunu tanıtdı.

Bəli, 20 Yanvar Liderin olmamasına görə millətin yaşadığı bir faciədir. Bir qanlı faciənin qəhrəmanlıq səhifəsinə çevrilməsi üçün həm millətdən, həm də onun Liderindən böyük əzm, hünər tələb olunur. Əsl qəhrəmanlıq isə müəyyən qanlı səhifələrdən keçməz də, millətin öz məhiyyətinə qayıtmadır. Qədim tarix yəne bütün əzəməti ilə davam etməkdədir. Ulu Öndər 20 Yanvar gününün Azərbaycan tarixində ölkəmizin azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda qəhrəmanlıq rəmzi kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq bildirir: "Qalan xalqımız qəhrəmanlığı, mərdliyi, igidliyidir, iradəsidir, yenilməzdir. Xalqımız heç vaxt sinməyəcəkdir. Əmin olun ki, respublikanın prezidenti kimi, bu gün bir daha bəyan edirəm, xalqımızın milli azadlığını qoruyub saxlamaq, dövlət müstəqilliyini qorumaq və inkişaf etdirmək mənim müqəddəs vəzifəmdir. Həsbə edirəm ki, hər bir namuslu vətəndaşın müqəddəs vəzifəsidir. Gəlin bu müqəddəs vəzifələrimizi şəərəflə yerinə yetirək. Şəhidlərə Allahdan bir daha rəhmət diləyirəm".

Nəhayət, vurğulanmalı olan sonuncu məsələ məsuliyyət duyğusudur. Faciədən illər keçsə də, artıq Sovetlər Birliyi dağılsa da, Ulu Öndər əllərini cavabdehin yaxasında çəkmək istəyir, onun günahını dünyaya car çəkirdi. Bununla o bu tarixi unudulmağa qoymurdu. 1999-cu il. Millətin lideri xəstədir, Gülhanə Tibb Akademiyasında müalicədədir, ancaq yəne də millətinin taleyini düşünür. Rusiyanın NTV kanalına müsahibələrindən birində 20 Yanvarla bağlı deyir: "Haqq-ədələtin bərpa olunması naminə və Rusiya ilə Azərbaycan arasında, Rusiya xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında mehriban, dostluq münasibətlərinin inkişaf etməsi naminə demokratik Rusiya buna qiymət verməlidir". Ulu Öndər millətin taleyini görə məsul olduğunu heç vaxt unutmadı - nə xəstə olanda, nə xarici səfərlərdə, nə çətin məqamda, nə çox günlüdə. O, bu məsuliyyətin böyüklüyünü, ağırlığını, tarixi əhəmiyyətini dərk etdiyinə görə, sevdiyi, arxasında durduğu və dəstəyini hər zaman hiss etdiyi doğma millətinin taleyini də bir o qədər sevdiyi və güvəndiyi bir xələfinə əmanət etməli idi. Etdi də.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin ən layiqli siyasi varisi ölkə Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə hər il 20 Yanvar - Ümumxalq Hüzn Günü böyük ehtiramla həm Azərbaycanda, həm də dünya ölkələrində yad edilir.

Şövk BÜNYATOV,
"20 Yanvar" Fondunun sədri.

